

1978; a.mlf., *Bibliographie analytique du père Louis Cheikho, avec Introduction et index*, Beyrouth 1979, s. 109-131, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "el-Eb Luvîs Şeyho ve mîsâhemetühû fi'l-luğa-ti'l-'Arabiyye ve âdâbihâ", *el-Meşriq*, LXXIV/2, Beyrut 2000, s. 345-352; Muhammed Kürd Ali, *el-Mu'âşırûn* (nşr. Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1401/1980, s. 317-321; a.mlf., "el-Üstâz el-Eb Luvîs Şeyho", *MMîAdm.*, VIII (1928), s. 231-235; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâtü'l-edebiy-ye*, Beyrut 1983, II, 502-510; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târihi'l-edebi'l-'Arabî: el-Edebü'l-hadîs*, Beyrut 1986, s. 287-288; H. Lammens, "el-Eb Luvîs Şeyho ve't-târîh", *el-Meşriq*, XXVI (1928), s. 204 vd.; İsâ İskender el-Ma'lûf, "el-'Allâme el-Eb Luvîs Şeyho el-Yesûfî", a.e., XXV (1928), s. 461 vd.; Abbas Alemüddin, "Luvîs Şeyho ve Kitâbü Mecânî'l-edeb", *ed-Dirâsâtü'l-edebiy-ye*, II/4, Beyrut 1961, s. 345-357; L. Pouzet, "Şaykhû, Luwîs", *El²* (İng.), IX, 405-406; Adnân el-Hatîb, "Ömer Ferruh", *DîA*, XXXIV, 60-61.

SÜLEYMAN TÜLÜCÜ

ŞEYHOĞLU

(ö. 817/1414 [?])

Kenzü'l-küberâ adlı eseriyle tanınan Osmanlı nesir yazarı ve şairi.

803 (1401) yılında yazdığı *Kenzü'l-küberâ*'da altmış iki yaşında olduğunu söylediğine göre 741'de (1340) doğmuş olmalıdır. Adı Mustafa'dır. Tezkireci Sehî Bey ve onu tekrarlayan birçok müellif Şeyhoğlu'nu Şeyhî'nin yeğeni Cemâlî ile karıştırmış, Türk ve Batılı araştırmacılar tarafından asırlarca tekrarlanan bu yanlış 1926'da *Türk Edebiyatı Nümûneleri* adlı eserde (s. 193) düzeltilmiştir (bk. bibl.). *Hurşidnâme*'sinde yer alan bazı beyitlerden Şeyhoğlu'nun soyunun hem anne hem baba tarafından "ulu kişiler"e dayandığı öğrenilmekte ve diğer eserlerinden de "Şeyhoğlu" mahlasını bu sebeple kullandığı anlaşılmaktadır. Bazı şiirlerinde ise "İbn Şeyhî" mahlası yer almaktadır. İyi bir tahsil görenek Arapça ve Farsça öğrenen Şeyhoğlu, *Hurşidnâme*'nin bazı beyitlerine göre gençliğinde zevku safaya dalarak içkiye müptelâ olmuş, ancak sonraları bunlardan tövbe etmiştir. Önceleri Germiyan sarayında nişancılık ve defterdarlık hizmetinde bulundu. Mehmed Bey ve Süleyman Şah devirlerini idrak etti. Ayrıca gençliğinden itibaren Paşa Ağa b. Hoca Paşa'nın himayesini gördü ve ihsanlarına nâil oldu. *Hurşidnâme*'yi Germiyan Beyi Süleyman Şah adına yazmaya başladıysa da onun ölümü üzerine eseri Yıldırım Bayezid'e takdim ederek hükümdarın çevresine girdi. Bu durum, Şeyhoğlu Mustafa ile Sadreddin Şeyhoğlu'nun aynı kişi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim

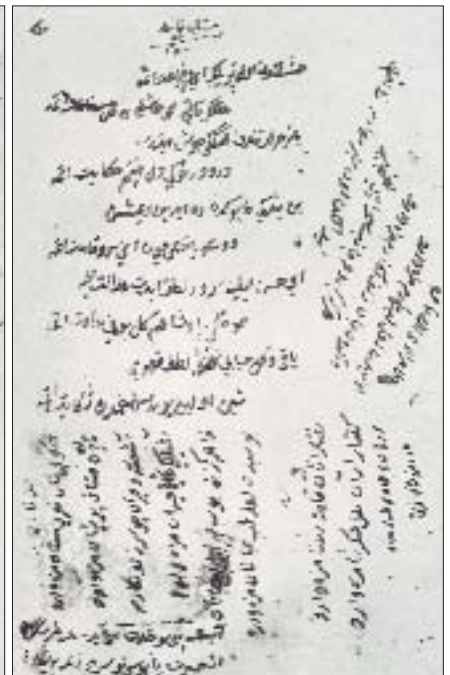
Zeynep Korkmaz müellifin bir adının da Sadreddin olduğunu bazı delillere dayanarak ileri sürmüştür (bk. bibl.). Şeyhoğlu'nun 1401 yılından sonraki hayatı hakkında bilgi yoktur. Son eseri olan *Kenzü'l-küberâ*'da Yıldırım Bayezid'e geniş yer ayırıp onu örnek hükümdar göstermesinden Ankara Savaşı'ndan önce Osmanlı sarayında bulunduğu neticesi çıkarılabilir. Abdülvâsi Çelebi'nin 817'de (1414) yazdığı *Halîl-nâme*'deki, "Bu Kadioğlu övse şâhı muhkem / Düşer Şeyhoğlu'na kim ola epsem" beytinden hareketle onun bu tarihte hayatta bulunduğu söylenebilir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şeyhoğlu Mustafa'nın 816 (1413) yılında vefat ettiğini belirtir (*Osmanlı Tarihi*, I, 526). Kabrinin nerede olduğu belli değildir.

Şeyhoğlu Mustafa âlim ve sanatkâr kimliğiyle dikkat çekmektedir. Fakat çağdaşı şairlerden Ahmedî onu kendisine rakip görerek beğenmez, hatta şiirlerinin çeviri olup bir kısmının intihale dayandığını söyleyerek onu küçümser. Ancak Şeyhoğlu, eserlerinin herkes tarafından okunup anlaşılmasını amaç edinen bir sanatkârdır ve bundan dolayı didaktik yönü ağır basmaktadır. *Kenzü'l-küberâ*'nın açık ve samimi dili daha sonra gelişecek olan Türk nesrine temel teşkil etmiştir ve Sinan Paşa'yı müjdelemektedir. Bazı şiirleri vezin,

kafiye, söyleyiş ve akıcılık bakımından XVI. yüzyılın gelişmiş şiirine benzer niteliktedir. Şiirlerinde aşk konusunu en içli şekilde işleyen, güzeller ve güzellikler için uygun ifadeler bulan Şeyhoğlu Mustafa sanat gâyesi gütmekle birlikte halk diliyle yazmış, Türkçe'yi en doğal biçimde kullanmaya çalışmış, şiiriyle daha sonraki şairleri etkilemiş, eserlerinde halk tabirlerine ve atasözlerine geniş yer vermiş ve eserlerini Türkçe yazmakla övünmüştür. Şeyhoğlu'nun nesir ve şiir dili Darîr'den üstündür. Daha çok dönemin şairlerinden Ahmed-i Dâî ile benzerlik gösterir. Bir divanı olmayan Şeyhoğlu'nun *Hurşidnâme*'sinde yirmi üçü gazel olmak üzere otuz altı manzumesi yer almaktadır.

Eserleri. 1. Merzûbânnâme Tercümesi. Mensur hikâye ve masallardan oluşan, *Kelile ve Dimne* türü bir eserdir. İlk müellifi Mâzenderanlı Merzûbân b. Rüstem olup eseri Sa'deddin Verâvî'nin yeniden kaleme alarak Azerbaycan Atabegi Ebü'l-Kâsım Rebîbüddin'e ithaf etmiş, Şeyhoğlu kitabı Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın emriyle Türkçe'ye çevirmiştir. Aslı dokuz bölüm (bab) olan eserin tercümesine Şeyhoğlu bir bölüm daha ekleyerek eserinin adını *Düstûr-ı Şâhî* koyduğunu belirtmiştir. Kitabı bir dil incelemesiyle birlikte yayımlayan Zeynep Korkmaz (*Marzubânnâ-*

Şeyhoğlu'nun *Merzûbânnâme Tercümesi*'nin unvan sayfasıyla son sayfası (Bibliotheca Regia Berolinensis)

me Tercümesi, Ankara 1973) Farsça ve Türkçe metinleri karşılaştırarak Şeyhoğlu'nun tercümede bazı hikâyeleri atlattığını tesbit etmiştir. *Merzûbânâme Tercümesi*'nden ilk defa söz eden A. Zajackowski eserin Varşova Üniversitesi İslâm Eserleri Kütüphanesi'ndeki nüshasını tanıtmıştır. 1944 yılında II. Dünya Savaşı sırasında yanan bu nüsha dışında eserin tek yazması Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Altmış dokuz yaprak olan bu nüshanın baş tarafı eksiktir (*Türklük*, I/1 [1939], s. 6). 2. *Hurşidnâme* (*Hurşid ü Ferahşâd*). 789'da (1387) kaleme alınan 7903 beyitlik bu mesnevi bir aşk hikâyesidir. Müellif bu eserinde çağdaşı bazı yazarlar gibi nazım dili olarak Türkçe'nin elverişsizliğinden uzun uzun şikâyet eder. Şeyhoğlu, "Ki Türkî nazm edem bir hoş hikâyet / Arab'dan nitekim oldu rivâyet" derse de Arapça kaynaklarda böyle bir hikâyeye rastlanmaz. Birbirini görmeden âşık olan Mağrib padişahının oğlu Ferahşâd ile Acem Şahı Siyâvûş'un kızı Hurşid'in rakipler yüzünden çıkan engeller dolayısıyla geçirdikleri maceraların ve bunların sonunda kavuşmalarının anlatıldığı eserde kişiler İslâmî bir hüviyete sahiptir. Şeyhoğlu mesnevisinde örf ve âdetlere, saray teşrifatına geniş yer vermiş, benzer aşk mesnevilerinde olduğu gibi eserini kahramanlarının ağzından söylediği gazellerle süslemiştir. *Hurşidnâme* Hüseyin Ayan tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). 3. *Kâbüsnâme Tercümesi*. Şeyhoğlu'nun Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın emriyle *Kâbüsnâme*'yi Farsça'dan Türkçe'ye çevirdiği Kahire Devlet Kütüphanesi'nde (eski Hidiviyye) bulunan bir yazmadan anlaşılmaktadır (Korkmaz, *TDAY Belleten* [1966], s. 270-271). 4. *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ*. Hayatının sonlarına doğru Paşa Ağa b. Hoca Paşa adına kaleme aldığı, siyaset ahlâkına dair bu eserinde müellif, Germiyan ve Osmanlı saraylarındaki tecrübelerini aktarırken bu alanda yazılan diğer kitaplardan da faydalanmıştır. Şeyhoğlu şeriatın unutulduğunu, büyüklerin yoluna uyulmadığını ve âlimlerin sustuğunu görerek eserini yazma ihtiyacı duyduğunu belirtir. Eserde peygamberlerden ve geçmiş padişahlardan örnekler verilmiş, devlet idaresiyle ilgili terim ve deyimler kullanılmıştır. Osmanlılar'ın bir taraftan Avrupa'ya açıldığı fetihler devrinde, diğer taraftan Ankara Savaşı'nın eşiğine gelindiği bir zamanda kaleme alınan *Kenzü'l-küberâ*, Yûsuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*'inden sonra yazıldığı bilinen ikinci siyasetnâme olması yanında devlet ve toplum idaresiyle ilgili ver-

diği bilgiler açısından kuruluş devri için önemli bir kitaptır. Dört bölüm (bab) halinde yazılan eserin "Padişahlar ve beyler gidişinde" başlığını taşıyan birinci bölümünde padişahın kendi arzularına uymaması, işleri hak fermanına göre yürütmesi, tebaasını gözetmesi, ilme önem vermesi, zalimleri zulümlerinden, fâsıkları fâsıklardan menetmesi gerektiği belirtilir. İkinci bölüm, "Padişahların şiretlerinde ve hâletlerindeki her taifeyle ne resme muamele etmek gerek ve cemî-i halka nicesi şefkat göstermek gerek", üçüncü bölüm "Vezirlerin ve kalem ehlinin ve nâiblerin revîşin beyan eyler", dördüncü bölüm "Ülemâ revîşinde müftülerden ve kadılardan ve vâizlerden" başlıklarını taşımaktadır. Son bölümde ilimlere dair bir tasnife yer verilmiştir. Eserin bundan sonraki kısmında "tenbih"ler bulunmaktadır. Şeyhoğlu toplum içinde yer alan "güzîn, nârin, nâzenin, şerif ve zarîf" birkaç taife sayesinde devlet ve milletin ayakta durduğunu belirtmektedir. Kitabını herkesin okuyup okutmasını isteyen müellif eserinin telif olduğunu söylemekle birlikte Necmeddîn-i Dâye'nin *Mirşâdû'l-'ibâd*'ından tercüme edildiğini ileri sürenler vardır. Orhan Şaik Gökyay da eseri çeviri diye zikretmiştir. Kitabın aslının Necmeddîn-i Dâye'nin eserinden alındığı, fakat müellifin Germiyan ve Osmanlı saraylarındaki tecrübe ve müşahedeleriyle zenginleştirilip geliştirildiği söylenebilir. Eserdeki şiirlerin büyük bir kısmı *Hurşidnâme*'den aktarılmış, bazıları ise Elvan Çelebi, Gülşehrî, Hoca Dehhânî, Hoca Mesud, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Yûsuf Meddâh gibi şairlerden alınmıştır. Dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi'nin önemli bir metni olan eserin transkripsiyonlu metni, edebiyat ve dil açısından yapılan bir incelemeyle birlikte Kemal Yavuz tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhoğlu, *Hurşidnâme* (haz. Hüseyin Ayan), Erzurum 1979, s. 143-144; a.mlf., *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ* (haz. Kemal Yavuz), Ankara 1991; Abdülvâsi Çelebi, *Halîlnâme* (haz. Ayhan Gültaş), Ankara 1996, tür.yer.; Sehî, *Tezkire* (Kut), s. 175-177; Hıfzı Tefvîk v.dğr., *Türk Edebiyatı Nümûneleri*, İstanbul 1926, s. 193-194; *Osmanlı Müellifleri*, II, 121-122; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 526; Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, Ankara 1974, tür.yer.; a.mlf., "Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-küberâ* ve *mehekkü'l-ulemâ* Adlı Tercüme Eseri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi* (İstanbul 15-20 Ekim 1973): *Tebliğler*, İstanbul 1979, II, 544-548; Kemal Yavuz, "Şeyhoğlu Mustafa'nın Türkçe Hakkındaki Görüşleri, Hizmeti ve *Kenzü'l-küberâ* ve *mehekkü'l-ulemâ*sının Dili", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, İstanbul 1985, I, 267-276; a.mlf.,

"XIII-XVI. Asır Dil Yadıgârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *TDA*, sy. 27 (1983), s. 9-57; M. Fuat Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılahlar Meselesi", *VD*, I (1938), s. 137; a.mlf., "Anadolu Selçuklu Tarihi'nin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 448; A. Zajackowski, "Anadolu Türk Edebiyatı'nın XIV. Asıra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzubân-nâme", *Türklük*, I/1, İstanbul 1939, s. 6; Zeynep Korkmaz, "Kabus-nâme ve Marzubân-nâme Çevirileri Kimindir?", *TDAY Belleten* (1966), s. 267-278; a.mlf., "Bir Tanıtma Yazısı Üzerine", *TDe*, VIII (1979), s. 459-478; Orhan Şaik Gökyay, "Kenzü'l-küberâ ve mehakku'l-ulemâ", *Çevren*, sy. 10, Pıstine 1976, s. 43-79; Semih Tezcan, "Marzubân-nâme Tercümesi Üzerine", *TDAY Belleten* (1977), s. 413-431; Ömer Faruk Akün, "Şeyhoğlu", *İA*, XI, 481-485.

KEMAL YAVUZ

ŞEYHÜLBELED

(شيخ البلد)

Kahire'de şehir idaresinden sorumlu
Memlûk beylerinin unvanı.

Bu tabir, XVIII. yüzyılda Kahire'de idareyi ellerinde tutan güçlü Memlûk beylerinin unvanı olarak ortaya çıkmıştır. Şeyhülbeledlik şehir halkını temsil eden, devletin aldığı kararların uygulanmasında, vergi dağıtım ve toplanmasında aracı rol üstlenen şehir kethüdâsına benzer bir görev iken daha sonra idarede söz sahibi olan Memlûk beyleri için kullanılmıştır. Bu unvan Osmanlı resmî belgelerinde XVIII. yüzyıl ortalarına kadar geçmez. 931 (1524) tarihli Mısır kanunnâmesinde beylerbeyine yardım eden ve eyaletin maliyeye dair işlerine bakan nâzir-ı emvâlin yardımcısı sıfatıyla şehremininin adına rastlanır. Şehremini başyardımcısı olduğu nâzir-ı emvâlin yetkisi altındaki malî işleri görür ve tefişini gerçekleştirdi. Bunlardan bazıları nâzir-ı emvâllîğe terfi ederdi. Muhtemelen bu görev zaman içerisinde genişlemiş ve güçleri artan yerli Memlûk beylerinin eline geçmiştir. Bu beylere emîr-i Mısır, kebirü'l-kavm, kebirü'l-beled dendiği ve buradan hareketle şeyhülbeled unvanının ortaya çıktığı belirtilir.

Şeyhülbeledliğin Mısır'da Memlûk beylerinin edindiği en yüksek görev haline gelmesi ve devlet tarafından bunun resmîleştirilmesi, XVIII. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Nitekim 1138 (1726) ve 1143 (1730) yıllarına ait Osmanlı fermanlarında bu unvanın kullanılmaması ve sonradan ortaya çıktığı için (bid'at) yasaklanması istenmiştir. Ancak 1159'da (1746) Osmanlı merkezî idaresinin şeyhülbeledliği emîr-i haclıkla birlikte kullanmaya başladığı dik-